

RECENZII

Două volume incitante (sau despre alteritate și alternativă în evaluarea istoriei)

Amalia PAVELESCU

Marin Marian-Bălașa, nume de referință în domeniul muzicologiei, antropologiei și etnologiei din România, a publicat în 2011 două volume deosebit de interesante: *Omenesc și știință. Pagini din subteranul folcloristicii și muzicologiei românești (medalioane, precizări și dezvăluiri pe marginea Arhivei „Ioan R. Nicola”) și Muzicologii, etnologii, subiectivități, politici*. Preocupările muzicale ale autorului (absolvent de Conservator, membru în Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor din România), literare (membru al Uniunii Scriitorilor din România) și interesul său pentru filozofie (un doctorat finalizat la această disciplină) și-au pus amprenta asupra scriiturii proprii.

Prin aceste două publicații, dar nu numai, autorul rostește răspicat, cu pertinentță, îndrăzneală și umor, opinii despre aspecte mai puțin abordate în și despre lumea academică, cu precădere a etnomuzicologiilor și folcloristicilor din România: omenescul, orgoliile, prietenii ziditoare, politicul, ipocrizia, ipohondria, tarele senectuții și ale lumii academice (ș.m.a.).

Lucrarea *Omenesc și știință...* (Cluj-Napoca, Editura Tradiții Clujene, 2011, 458 p.) sparge tiparele obișnuite ale unei prezentări științifice, prezentând o „istorie a pasiunii și sacrificiului omenesc-folcloristic” (p. 215), prin pagini de corespondență privite din unghiuri și lumini diferite, prezentate în ton „egal” neutru, subiectiv-înțelegător, uman. Autorul și-a conceput lucrarea în douăzeci de capitole, precedate de un preambul și urmate de o încheiere neconvențională: „În loc de concluzii sau încheiere: o deschidere”. Bibliografia, extinsă pe 15 pagini, cuprinde lucrări scrise de-a lungul a mai bine de 100 de ani. Capitolele au fost intitulate cu multă dărnicie, în explicații și catalogări, făcând astfel posibilă o tipologizare plastică, subiectiv-obiectivă a etnomuzicologilor din secolul 20. Iată câteva titluri de capitole, elocvente atât pentru conținutul și mesajul acestora, cât și pentru perspectiva abordării de tip antropologic. „Cap. I. O opțiune și atitudine specific ardeleană: Timotei Popovici (sau despre regional și național în știință, umanitate și artă)”; „Cap. II. Tiberiu Brediceanu – compozitorul-folclorist exemplar. Pe urmele lui T. Brediceanu. Corespondența cu Lucia Cosma”; „Cap. III. Bartók Béla în lumina epistolarului I.R. Nicola. Pe urmele colaboratorilor lui Bartók. Rezultate indirecte și ecouri ale specializării bartókienne”; sau „Cap. XV. I.R. Nicola în

corespondență cu câțiva compozitori, sau, despre patimile și măreția folcloristului care l-a sacrificat pe compozitor”.

Aparenta eterogenitate a materialului câștigă prin imprezibilitatea, originalitatea și profunzimea abordărilor, prin stilul egal eseistic și științific al prezentării unor epistole care depun mărturie despre realități etnomuzicale, motivații, piedici politice, dar și despre presimțiri și spaime în fața fatalității sau amurgului vieții. În ciuda aspectului divers și heteroclit al materialului avut la dispoziție, unitatea întregului volum transpare evident din cuprinsul, temele, opțiunile și pledoariile fiecărui capitol.

Gestația acestui studiu, bogat în informații, comentarii surprinzătoare și încadrări pertinente, a început și s-a concretizat cu mulți ani în urmă. Versiuni preliminare ale două dintre cele 20 de capitole ale acestei lucrări datează încă din 1989 și 1990. Motivul amânării publicării, timp de mai bine de douăzeci de ani, a formei finale a întregii cărți ne este dezvăluit de autorul însuși: în 1989, „pentru achiziționarea și integrarea manuscrisului în programul de tipărire al Editurii Muzicale, referatele au pretins extirparea unor documente, tăieri în unele texte originale, ca și efectuarea de comentarii critice care să acuze tentele de omenesc sau de afront când politic, cânt intercolegial” (p. 438).

Prin această lucrare, Marin Marian intenționează să marcheze „deschiderea reală a intelectualității spre sociologii și antropologii care integrează și dimensiunea sensibilă, afectiv- sau atitudinal-omenească a umanității” (p. 439). Corespondența lui I.R. Nicola cu contemporanii din breaslă (compozitori, etnomuzicologi, folcloriști), mulți dintre ei nume sonore, a „slujit drept pretext și ocazie pentru a reflecta asupra condiției – sacrificiale și serafic nădăjduitoare – a etnomuzicologului” (p. 434), „asupra elementului de sacrificat și de așteptare, de speranță, de insistență neevidentă și de trudire tăcută și neconținută, pe care – poate mai mult ca oricare alt cercetător și editor – etnomuzicologul le suportă ca pe niște date de destin” (p. 157).

Ioan R. Nicola a fost una „dintre personalitățile cele mai interesante din istoria disciplinelor etnologice românești” (p. 7), al cărui centenar s-ar cuveni marcat în chip academic și cultural în 2013. Pornind de la schimbul epistolar dintre Nicola și contemporanii săi (Timotei Popovici, Tiberiu Brediceanu, Mihail Jora, Dimitrie Cuclin, Sigismund Toduță, Sabin Drăgoi, Ioan D. Chirescu, Liviu Comes, George Breazul, Lucia Cosma, Nicolae Ursu, Ioan Caranica, Nicolae Dunăre, Ion Bîrlea, Tatiana Gălușcă-Crășmariu, Denis Dille și Bartók Béla și mulții alții), autorul prezintă filiațiile „spirituale, științifice, profesionale, umanist-omenești” (p. 165), născute prin apartenența la aceleași preocupări, trăiri și nevoi. „Personajele” schițate prin scrisori sunt „plasate” natural, firesc, liber și logic, nefiind „fixate” într-un pat al lui Procust, ci într-un cadru bogat în corelații, realități istorice și politice bine conturate.

Marin Marian Bălașa a reținut doar materiale ce conțineau referințe de interes pentru istoria folcloristicii muzicale, reproducând scrisorile „cele mai bogate în conținut informativ-documentar și mai sărace în repetări” (p. 289), mai interesante pentru „istoria și psihologia unei mari pasiuni umane”. O altă explicație referitoare la selecția întreprinsă este următoarea: „Am cercetat și –

din imensa corespondență purtată și păstrată de I. R. Nicola – am selectat acele piese care, afară de profilul uman, biografic și profesional al protagonistului, ilustrează o veritabilă panoramă socioprofesională și academică, aruncând lumini asupra unui aproape întreg secol de știință și umanitate” (p. 438). După cum menționează autorul, „epistolarul se face revelator, în ultimă instanță, nu atât pentru o sociologie (a folcloristicii), cât pentru o etică, pentru o deontologie a cercetării folclorice” (p. 165).

Exemplul dat de I.R. Nicola este revelator pentru folcloristul (folcloristica) din secolul 19 și 20: „Folclorist în sensul cel mai elementar/primordial al cuvântului, deoarece el este marcat de pasiunea culegerii, a acumulării, a tezaurizării, a arhivării (indiferent de efort). Conștiința și impresia că totul și orice este important și de valoare pentru viitor, că orice trebuie salvat și făcut imperisabil și transmisibil (probabil fapt pentru care a colecționat nu numai folclor, date de istoriografie muzicală, ci și timbre), îi devenise pecete temperamentală, termen de caracter” (p. 441).

La începuturile folcloristicii, corespondența constituia un instrument, dar și o metodă de cercetare științifică, prin posibilitatea largirii informațiilor și aflarea detaliilor semnificative. Pentru Nicola, pasiunea pentru folclor, interesul pentru detaliile revelatoare și multitudinea variantelor au determinat nașterea altei pasiuni – corespondența: „Cunoașterea folclorului, înțelegerea justă și obiectivă a faptului că esența, frumusețea și adevărul artei folclorice stau în detaliile, în variațiile și diversitatea pe care folclorul o capătă cu fiecare individ (performer) al său, iată ce a contribuit în mod considerabil deși insesizabil, la consolidarea sa ca pasionat corespondent, solicitant, întrebător de oameni și întreținător de relații umane” (p. 441).

Alături de materialele puse la dispoziție de doamna Nicola, cea care l-a provocat pe autor în scrierea acestei lucrări, s-au adăugat numeroase altele, „vânând” diferite surse documentare și testimoniale, creând astfel „năvoade și relații și corespondențe spirituale” (p. 165); acestea permit atât o mai bună înțelegere a contextului politico-cultural în care și-a desfășurat activitatea I.R. Nicola, cât și argumentarea în susținerea afirmațiilor exprimate. Când materialul documentar lipsea, autorul a propus ipoteze, pe care a încercat apoi să le valideze, prin logică și trimiteri la diferite situații sau documente. Formulările de genul: „Înclinăm să credem că cea mai plauzibilă ipoteză este...” (p. 71) sau „în susținerea acestei ipoteze a noastre, pledează și următorul...”, sunt revelatoare pentru dorința autorului de a descifra toate meandrele și relațiile din culisele și realitățile folcloristicii din acea perioadă. Comentariile făcute în textul scrisorilor de către destinatar apar în notele de subsol, care trebuie citite pentru a avea panorama intenționată de autor (cf. p. 32).

Marin Marian-Bălașa pune în valoare conținutul scrisorilor cu inteligență și umanism, efectuând asociații, paranteze, comentarii, note de subsol, explicații. Expunerea, prezentarea, comentariile realizate de autor din plan orizontal și vertical, într-un mod nelinear, dar perfect relațional, oferă perspectivă unui outsider și insider. Realitățile exprimate prin corespondența prezentată sugerează o imagine atât a omului, cât și a cercetătorului, ca și a

unor mărci mai mult sau mai puțin specifice unui tip de etnomuzicologi din secolul trecut.

Lucrarea pătrunde în „subteranul” științelor – etnologiei și muzicologiei românești, pentru autor subteranul reprezentând „locul întâlnirii – uneori până la confuzie – dintre obiectiv și subiectiv, rațional și afectiv, logic și prejudecată, metodologie și conjunctural, științific și omenesc, sperat și neîmplinit, intenționat și ratat, autosacrificiu și egoism, un ochi, o privire aruncată în și din fondul hibrid, comun și pre-creator, dar hăituit de ideea ajungerii la operă necesară” (p. 10).

Universul asupra căruia se oprește autorul este „asemănător protagonistului Nicola: și el e un pretext de studiu specific – acela al secundarităților omenesci și profesionale, al rădăcinilor și sacrificiilor uitate. Este universul «marginaliilor» și al «laboratorului» care atinge pe alocuri mediocritatea, amatorismul, sentimentalismul și vanitatea, adică multul fără de a cărui tumult și osândie n-ar fi putut ieși din biografie și muncă adevărata știință și înaintare” (ibid.).

Dacă inițial autorul a pornit de la scrisorile primite și trimise de I.R. Nicola, în final, prin amploarea prezentărilor, explicațiilor și dezvăluirilor, Marian-Bălașa, redă, schițează și sugerează „o anumită istorie a folcloristicii, etnomuzicologiei și culturii muzicale românești, mai exact o istorie sau o biografie a omenescului care a născut și a susținut aceste științe; deci, o istorie a faptelor, documentelor, cercetărilor, ideilor și informațiilor științifice dublată de o istorie interioară, subiectivă și tacită, dată de psihologia și mentalitățile reprezentanților săi. Aspectul acestei dualități se impunea de altfel de la sine; el nu mai trebuia decât lăsat să fie, cultivat prin simpla sa admitere. Orice arhivă al cărui fond documentar este – în cazul nostru mai ales de natură epistolară, dă seama întâi și-ntâi de omenescul sau subiectivul unei istorii, al unor științe” (p. 439).

În finalul acestei recenzii răspundem la următoarea presupusă întrebare: cărui tip de cititor se adresează această lucrare? Lectorul posibil nu e doar specialistul în etnomuzicologie, ci și în folclor, etnologie, antropologie culturală sau socială. În egală măsură lectura acestei cărți poate interesa pe iubitorul de literatură de tip confesional (diaristică), sau de tip reflexiv și meditativ. La ce slujește citirea acestei cărți? La lărgirea orizontului în domeniile menționate și la bucuria unei lecturi de text eseistico-științific. Titlul volumului *Omenesc și știință...* sugerează natura demersului întregii abordări și dezvăluie inclusiv tipurile de cititori cărora li se adresează volumul: specialiști interesați de știință și celor interesați de cultură, de tot ce e omenesc. În același timp, titlul sugerează omenescul și știința autorului însuși, care se dezvăluie din paginile întregii lucrări.

Volumul *Muzicologii, etnologii, subiectivități, politici* (București, Editura Muzicală, 2011, 350 p.) se concretizează în același tip de discurs provocator și neconvențional, referitor la etnologiile și muzicologiile românești, care sunt prezentate în spirit critic, interdisciplinar, cu răsfrângeri în subiectivități, realități politice, culturale și comportamental-umane, specifice secolului 20, dar și 21. Titlul capitolului introductiv este relevant pentru

Întregul conținut al cărții: *Introducere în formele subiectivității savante*, întrucât autorul reușește să prezinte, să explice și să pătrundă în realitatea subiectivă a manifestărilor și cercetărilor etnomuzicale, pretins științifice, abordate în perioadele menționate anterior. Subiectivitatea pe care o dezvăluie cercetătorul surprinde aspecte atât „intrinseci”, cât și „extrinseci” cercetării. „Subiectivitățile intrinseci” reprezintă o „subiectivitate genuină și inocentă, în sensul că ea se folosește de contexte (politice, sociale și economice), fără a li se subordona cu intenție și necesitate” (p. 10). „Subiectivitățile extrinseci, „fie impuse, fie asimilate și asumate”, constau „în atitudini sau idealuri care provin din surse neacademice. Dintre acestea pot fi enumerate: ideologia și exaltarea necritică, sentimentalismul privat, ambiția carieristică, ori chiar – sau mai ales – integrarea în paradigmă, politica propriu-zisă” (ibid.).

Autorul aduce în lumină situarea obiectului de studiu al etnomuzicologilor „ba în ton cu ideologii fie elitiste (precum aceea a analitismului tehnico-pozitivist), fie naționaliste; sau chiar în ton cu utilizări și comercialisme corporatiste (prin instituții precum radioul și televiziunea) sau de monopol (precum academismul universitar de tip dirijist)” (p. 5). Valoarea lucrării transpare dincolo de această realitate scoasă la lumină și dezvelită de toate fațadele cu care contemporanii s-au obișnuit, realitate pe care însă n-au îndrăznit să o nege, modifice sau divulge. Atât prin felul în care Marin Marian Balașa explică, analizează și descifrează ceea ce este specific cercetării academice, mai ales din sec. 20, cât și prin modul în care construiește prin critică, comentarii și exemplificări, deschide un drum, oferă un model, spre o cercetare antropologică, hermeneutică chiar, cu largi deschideri spre socio-cultural, lucrarea putând fi de referință pentru muzicologi, folcloriști, culturologi sau chiar sociologi. Modelul oferit și prin acest volum trezește interesul specialiștilor-personalități din domeniul etnologiei și muzicologiei (precum Nicolae Constantinescu, Constantin Catrina, Viorel Cosma, Otilia Hedeșan, Iosif Sava, care semnează rânduri elogioase fie pe coperta lucrării, fie în note de subsol sau în interiorul lucrării [p. 11, 90]).

Temele menționate și mai ales modul de abordare antropologic au început să se contureze și au devenit constante, începând din 1990. Volumul *Studii și materiale de antropologie muzicală* (Ed. Muzicală, 2003), sau articolele apărute în periodicele „Muzica”, „European Meetings in Ethnomusicology”, „Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor”, „Cercetări Etnologice Românești Contemporane” (ș.a.) sau cele prezentate cu „varii prilejuri academice și publice” se constituie în articole de avangardă teoretică.

Cartea recenzată aici cuprinde studii relativ independente, grupate în trei secțiuni mari: „I: Folclorul – de ce trebuie (re)cules”; „II: Antropologie vizuală și reprezentare grafică”; „III: Politicile artelor populare de la pop la manea”. În prima parte, autorul integrează culegerea folclorului muzical, publicarea de monografii și antologii etnomuzicale în trei modele principale, pe care le dezvoltă în trei subcapitole: „amatorismul romantic”, „profesionalismul academic” și „academismul partinic” (o sinteză sau hibrid al primelor două modele). Ideea diferențierii acestor modele apare și în articolul lui Marin Marian-Bălașa, *Romanian Traditional Identity – as Searched by the Braïloiu Institute* (din „East European Meetings in Ethnomusicology” 7/2000:

127-182), de unde acest model a fost preluat în „bibliografia internațională a mai multor contexte (precum cel din Morgenstern 2011”, cf. nota 2, p. 12).

Fiecare din modelele propuse sunt ilustrate prin găsirea unor paradigme și motivații, precum: paradigma „abordării artei etnomuzicale în baza unor sentimente, atașamente, nostalgii sau ambiții pastoral-personale”, „purcederea la identificarea, culegerea, traducerea/transcrierea, comunicarea/publicarea și promovarea sa în baza unor angajamente în care rigoarea profesională nu prea excelează” (p. 12), „paradigma academică” (p. 26), „motivația propagandistică” (p. 33), „paradigma ortodoxă” (p. 44), „noi paradigme politice” (p. 44). Incursiunea prin paradigmele propuse și motivațiile dezvăluite prilejuiesc o panoramă istorico-critică a etnomuzicologiei, în care contextul politico-cultural este evident conturat, iar etnomuzicologii și operele lor catalogate după criterii subiectiv-obiective, bine justificate și uneori prezentate metaforic. Sugestivă este în acest sens caracterizarea pe care autorul o face unei lucrări semnate în anii 80 de către Mariana Kahane și Lucia Georgescu (cf. notei de subsol 21, p. 32).

Subcapitolul următor, *Dicționare și lexicoane (file din istoria etnomuzicologiei)* survolează lucrările, în domeniul menționat, din același unghi al „reliefării subiectivităților și ideologiilor din spatele performării muzicologiei”, prin exemplificări numeroase și detaliate referitoare la teze și sugestii metodologice, oferind, și de data aceasta, o panoramă a performării etnomuzicologice.

Care «sat», care «țăran», care «folclorist»? , subcapitolul următor, provoacă la analiză, reflecție, dezbateri și posibilă atitudine referitoare la conceptele menționate în titlu. Autorul nu se referă la sensurile empirice, istorice „reale” ale conceptelor de sat, țăran și ruralitate, ci la „perspectiva academică” a acestora (p. 73) și la „relevanța acestora în contemporanitate” (p. 79). Deoarece, în „imaginarul doct al etnologului tradiționalist”, *satul* și *țăranul* constituie niște „clișee idealizante și tendențioase”, „adesea stabilite prin selecții și obediențe ideologice, prin sofisme arbitrare, prin rigori rareori dus până la capăt, toate apoi perpetuate grație epigonismului mimetic, al discipolatului de loialism necritic, submediocru” (p. 76). Întruparea în acest tip de viziuni și atitudini specifice gândirii etnologice românești de secol 19 și 20 a condus spre crearea unor „abstracțiuni cu rol de model, niște structuri de reinventat continuu” (p. 76), spre „constituirea unui propriu canon restrictiv” (p. 77). Drept consecință a acestei canonizări, „elemente și teme întregi au rămas ignorate; pete albe și pete gri caracterizează hărțile tuturor conceptualizărilor noastre” (ibid.). Autorul evidențiază clar, categoric și elocvent realitatea: „în ultimii cizeci de ani, nu satul real constituia obiectul cercetării etnologilor de profesie, ci abstracția reprezentării sale anamnetice, umbra reconstituirii sale afective” (ibid.). După această afirmație gravă referitoare la viziunea asupra obiectului de cercetare al unei pretinse științe, urmează o frază pe ton ironic: „Mă amuză mereu să văd cultura românească redusă la realitatea calendaristică și la aceea biografică, ca și cum între hram și paparudă, florii, sângeror, paște, crăciun (ș.a. câteva) n-ar exista cultură, ca și cum viața omului e marcată exclusiv de naștere/botez, nuntă și înmormântare” (ibid.).

În același ton critic-ironic, dar și mai amuzant și cu un vădit caracter de povestire este scris subcapitolul următor, *Glose la teoria și deconstrucția simpozionului*. Autorul dezvăluie motivele reale, orgolioase și interesate ale participanților și organizatorilor simpoziunilor, precum și „climatul dominant”, în care plictiselile din timpul lucrărilor și bucuriile pauzelor primează. Pe scurt și în concluzie „simpozionul academic, în genere și cu deosebire cel românesc, este una dintre dulcile fățarnicii și semimaturități ale intelectualității. Iar una dintre cele mai comice rațiuni, ascunsă, dar dominantă a simpozionului, rămâne exercițiul, jocul, administrarea sau calofilizarea ego-ului politic. Dincolo de toate acestea nu pot veni drept contraargumente decât tradițional obșteștile ipocrizii, ifose, platitudini” (p. 85). Autorul însă nu rămâne doar la verdicte și concluzii ireconciliabile, discursul fiind în aceeași măsură și unul formativ. După critica desfășurării simpoziunilor, urmează un paragraf consistent despre un model comportamental specific unor manifestări științifice, care, din păcate, este rarism în România, fiind „impus doar arareori, de către organizatori și sponsori străini” (p. 83). În „Cuvântul final” se continuă pledoaria pentru încurajarea tinerilor și apare o infuzie de optimism: „România, totuși, este deja populată de generații intelectuale diverse, chiar dacă heterogenia este încă nerecunoscută drept un firesc al contemporaneității, chiar dacă prăpastia intergenerațională este încă ascunsă sau ținută la margini de către blocul masiv al tradiționalismului exegetic” (pagina 85).

Capitolul *Ultranationalism și rasism academic (elemente ale unor studii de caz și ale unor polemici de ziar)* aduce în atenția cititorilor mentalitatea și ideologia unor personalități ale muzicii și muzicologiei românești, față de care autorul relevă sau evocă „golul manipulărilor ideologice, de regulă scuzat mult prea ușor de analiștii și interpreții culturii” (p. 86). Capitolul este alcătuit din cinci subcapitole: *Dimitrie Cuclin, Mihai (Mihail) Vulpescu, Folcloristică și legionarism, Istoria muzicii în cheie antisemită și File din istoria ultranationalismului muzical și muzicologic*. Subcapitolul 3 evidențiază actuala folcloristică și etnomuzicologie neolegionară prin mai multe exemple, catalogări și definiri. Autorul consideră că „fascist sau comunist, actualmente neolegionar, politicul subiacent acestui naționalism cu spate academic nu e lipsit de temperament, tupeu, carierism, tendințiozitate” (p. 104), iar „legătura dintre folclorismul academic și legionarism este una de epigonism, în una din cele mai consistente dimensiuni publice ale sale, constând în reeditarea operelor reprezentative ale unor etnologi legionari” (pagina 107).

În subcapitolul *Postfață sau despre excelențele etnomuzicologiei aflate „sub vremi”*, Marin Marian-Bălașa pornește de la o realizare în domeniul etnomuzicologiei (Adrian Vicol, *Recitativul epic al baladei*), pentru a glosa despre iluziile teoretice și metodologice ale disciplinei, despre ideologiile și tehnicismul tipologizărilor și clasificărilor tradiționale.

Partea a II-a a volumului, *Antropologie vizuală și reprezentare grafică*, constituită din patru subcapitole, evidențiază o altă realitate etnologică, care a fost de asemenea ignorată în cercetarea academică: „relația mai mult subconștientă dintre cercetător de teren + reprezentant al

folclorului rural”, relație care se constituie într-un „proces de interacțiune personală, schimb și mai ales dăruire”, care îi „sensibilizează și atașează pe posesorii de folclor, de cercetătorii folcloriști” (p. 141). În același timp însă, calitatea actului folcloric poate suferi modificări în urma acestei relații, imperfect sudată în contextul unei cercetări. Exemplificările prin comentarea unor fotografii aflate în arhivele Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” sunt relevante și se întind de la pagina 146 până la 221. Autorul nu descrie fotografii, ci încearcă și reușește să pătrundă „discursul tăcut” al documentelor, imaginile devenind prin ele însele „un material academic” care grăiește mult dincolo de ceea ce ilustrează. Fotografiele pe care le comentează în această carte sunt grupate în două tipuri de cercetare: una etnofolclorică, efectuată în satul Drăguș în 1929, și o alta din domeniul organologiei. Prin felul în care aceste documente fotografice și obiecte de cercetare sunt puse în valoare – printr-un comentariu nedescriptiv, ci interpretativ, socio-psihologic –, Marin Marian Bălașa deschide calea spre emanciparea a ceea ce autorul numește „etnomuzicologie vizuală” (p. 177). În cadrul aceleiași preocupări pentru etnomuzicologia și antropologia vizuală se încadrează și problema transcrierii. Mai exact, a iluziilor, ideologiilor și sofismelor din spatele operației de transcriere, de analiză, clasificare și tipologizare, deoarece creativitățile individuale au depășit și totodată ignorat asemenea determinisme. Un alt considerent pe care autorul îl are în vedere este acela că „există puține șanse ca transcrierile unor muzicologi diferiți să fie identice; deci există o cantitate imprevizibilă de subiectivitate în auzirea, identificarea și reprezentarea grafică a ceea ce performează drept muzică” (p. 248). În plus, astăzi, conceptul tradițional al transcrierii muzicale „este puternic minat de către facilitățile tehnologice ale ultimelor decenii, ori mai degrabă de ușurința sau comoditatea pe care aceste facilități o instaurează” (p. 248).

Partea III: *Politicile artelor populare (de la pop la manea)* clarifică terminologia cu sensuri diferite în România și Vest („muzică populară”, „muzică ușoară”, „pop românesc”, etc.), realizează o panoramă a evoluției culturii și performării muzicale în România, începând cu secolul 18 și inclusiv perioada actuală, asupra căreia insistă. Imixtiunea politicului în muzica din rural și urban este evidențiată cu exemplificări și explicații. Autorul analizează și sintetizează, compară, asociază și lărgeste perspectivele asupra muzicii prin referire la mișcările trupului, limbajul utilizat în textele muzicale, semnificația textelor, valoarea lor estetică, numele formațiilor (trupelor) de muzică pop, impactul asupra socialului, realizând astfel o prezentare specifică unei antropologii muzicale, realizată cu inteligență și creativitate, prețiozitatea științifico-savantă fiind complet înlăturată.

Marin Marian-Bălașa dedică un subcapitol aparte culturii manelei, pe care o consideră un trend cultural foarte puternic în România și în multe țări din aria sud pontică și balcanică (p. 297. Dar pe tema aceasta, un studiu foarte amplu se află în volumul din 2003 al lui Marin Marian-Bălașa). Titlul subcapitolului, *Sonoritățile manelei – între intimitate și agresivitate* trimite spre caracteristici fundamentale ale manelei. Analiza acestui trend începe printr-o prezentare istorică și geografică, cu referiri socio-culturale și continuă prin

definiții și caracterizări sugestive: „maneaua este o declarație de independență și de emancipare, dar și de afirmare, dominare, impoziție, cucerire” (p. 301); „dincolo de orice mesaj, direct sau indirect, conștient sau subliminal, maneaua este o expresie a unei forțe sociale și mentalitare dezlănțuite” (p. 301).

Deși construcția întregului volum din 2011 se realizează în jurul ideii de subiectivitate în cercetare, pe care autorul o recunoaște, o dezvăluie elocvent și exemplificator, obiectivitatea prezentării este implicită în realizarea volumului. În sensul acesta, inclusiv subcapitolul final, dedicat manelei (*Maneliști și antimaneliști – sau despre muzică și segregare în cultura și societatea românească*), este revelator.

Chiar dacă cele două cărți discutate aici sunt foarte diferite atât în conținut, cât și în problematică și stil, ele pot fi citite paralel sau consecutiv. Căci din amândouă răzbate subiectivul, mentalitarul, psihologicul, atitudinalul, în învelișuri infuzate de multă atenție și empatie (nu doar de polemică, ironie, umor). Cărțile sunt incitante, provocatoare, surprinzătoare și originale, scrise într-un stil alert, cu multă culoare și savoare. În același timp, ele oferă o lectură de tip antropologic, prin care cititorul ajunge la sinteză culturală și primește informații de actualitate, analitice și perspective, de nivel academic, din domeniile folclorului, etnologiei, etnomuzicologiei, antropologiei, chiar sociologiei, politicii și psihologiei. În urma parcurgerii acestor cărți, mai ales din cea de a doua, se profilează ideea necesității schimbării de paradigme atât metodologice, cât și mentalitare, în conformitate cu prefacerile care marchează cultura și societatea în general. Toate afirmațiile din acest paragraf se constituie în argumente pentru a îndemna la lecturarea, chiar studiarea lucrărilor recenzate, în contextul în care interdisciplinaritatea și curajul opiniilor încep să se afirme tot mai pregnant în plan universal.

Mesajul cărților este mobilizator, deschizător spre o cercetare în care „paradigma umanului” transpare evident, volumele constituind „o veritabilă antropologie a actului, demersului sau carierei universitare” (*Muzicologii...*, p. 8). Chiar dacă tonul este uneori polemic sau ironic, nota predominantă este optimistă, împăciuitoare, mobilizatoare: „fără un zămbet calm, relaxat, tolerant, în secolul 21 nici măcar studiul academic nu mai poate fi serios, inteligent, omenos și de folos” (idem, p. 11). De folos este deci lecturarea acestor cărți, care trimit nu doar la schimbarea unei paradigme metodologice, ci și la schimbarea paradigmei conceptuale, atitudinale și mentalitare. Fiindcă, în ultimă instanță, ceea ce propune autorul este flexibilitatea, creativitatea, responsabilitatea, maturitatea, frumusețea intelectuală și probitatea academică.